

ANADOLU'NUN İLK ÇAĞLARI

Saffet DAĞDEVİREN

Başlarken...

Tarih boyunca, yeryüzünün en önemli uygarlıklarının biribiri ardından doğduğu iki eski kıta, Asya ve Avrupa'yı birleştiren Anadolu'nun öyküsünü anlatmaya çalışacağız bu yazı dizimizde. Başkentleri Boğazkale'yi adeta bir tapınaklar kenti haline getiren Hititler'i, Frigyalılar'ın sosyete taurısı Kybele'yi işleyecek, bazen de Yunus Emre, Mevlana, Hacıbeşkaş Veli gibi bilge kişilerin hayat hikayelerini gündeme getireceğiz. Osmanlı Dönemini, Ankara'nın Başkent oluşumu anlatacak, her sokağı tarih kokan Amasya'ya şöyle bir uzanacağız. İlginize teşekkürler...

XVIII. yy Aydınlanma Çağı'nda doğadaki en güvenilir tarih arşivinin, doğanın kendisi olduğu ilkesinden yola çıkan bilim adamları, hem yerküreye, hem de insanla ilgili, yeni bilgilerle karşılaştılar. Yerkürenin eskiliği, geçirdiği evreleri anlama ve saptama çalışmaları sırasında, yer kabuğunun katmanları arasında, insan ve soyu tükenmiş hayvan fosilleri ile birlikte, çakmaktaşıdan araç gereçlerin de bulunması, insanla ilgili bilgilerin oldukça eskiye gitmesini ve çeşitlenmesini sağladı. Bu bilgi çeşitliliği insanlık tarihini teknolojik ve kültürel açıdan çağlara bölme zorunluğunu ortaya çıkartırken, insan topluluklarını ekonomik ve toplumsal açıdan da sınıflandırıp, anlama çalışmalarını gerekli kıldı..

Asya anakarasının batı kıyısında yer alan Anadolu, eski çağlardan beri Asya ile Avrupa arasında bir köprü, Doğu ile Batı kültürlerinin karşılaşma alanı olmuştur. Asya'dan ve Avrupa'dan gelen ordular ülkeyi

boydan boya geçmiş, çeşitli halklar geçici ya da kalıcı yerleşmeler kurmuşlardır. Yerli bir uygarlığın oluşmasına olanak veren uzun gelişme dönemleri de olmuştur. Birbirlerini izleyen çeşitli kültürlerde Anadolu'ya özgü öğeler, özellikle İç Anadolu'da varlığını korumuştur.

Anadolu topraklarının uygarlık tarihi boyunca değişik kökenli insan topluluklarının vatan seçilişi, kuşkusuz değişik iklim kuşaklarında bulunuşu, üç yanının denizler ve sıradağlarla çevrili, korunmalı bir bölge oluşu, zengin doğal kaynaklarının varlığı gibi, birtakım özelliklerinden kaynaklanır.

Sözünü ettiğimiz bu özelliklerinden ötürüdür ki, Anadolu toprakları; arkeoloji biliminin Paleolitik Dönem diye adlandırdığı avcılık ve toplayıcılık döneminin ilkel, göçebe, tüketici topluluklarından başlayıp, yerleşik ilk köy örneklerine, kentlere, beyliklere, giderek güçlü devlet ve imparatorluklara dek uzanan bir uygarlıklar dizisinin oluşmasını sağlamıştır.

PALEOLİTİK VE MEZOLİTİK DÖNEM :

Küçük Asya'nın en eski sakinleri; paleolitik (Eski Taş veya Yontma Taş) ve Mezolitik (Orta Taş) dönemlerinin avcı ve besinlerini çevreden toplayarak yaşamlarını sürdüren, tüketici insan topluluklarıdır. Mağaralarda ve kaya sığınaklarında barınmışlar veya geçici yerleşmelerden birinden birine göç etmişlerdir. Orta Anadolu'da bu iki dönemle ilgili önemsiz birçok buluntu yeri saptanmıştır. Bunların içinde Ankara'da : Maltepe, Etiyokuşu, Dereköy, Gölbaşı, Keçiören, Beypazarı, Gavur Kalesi ve Uzağıl, Kayseri yakınlarında Soğanlıdere, Konya'da Derviş Hanı sayılabilir. Paleolitik ve Mezolitik Dönemleri'nin Anadolu sakinlerinden bazıları da, Avrupa'daki çağdaşları gibi barınaklarının kayadan duvarlarını av ve bereket büyüğü ile ilgili resimlerle süslemişler ve bunları, çevrelerinde buldukları çeşitli maden oksidi içeren toprak boyalarla boyamışlardır.

NEOLİTİK DÖNEM:

İnsanoğlu, iki milyon yıldan beri iki ayak üzerinde dolaşmaya başladığı, hatta bundan 40 bin yıl önce, aşağı yukarı bugünkü fizik yeteneklerine ulaştığı ve ateş yakmasını da öğrendiği halde, uygar denilebilecek duruma ancak onikibin yıl önce, yerleşik olduktan sonra ulaşabilmiştir.

Yerleşik düzene geçince, günün şartları onlara mal ve zahire biriktirme olanaklarını sağlamıştı. Dünyanın birçok yerinde bu çağdan kalma küçük yerleşmeler gün ışığına çıkarılmıştır. NEOLİTİK DÖNEM'e (MÖ. 8000-5000) tarihlenen bu küçük yerleşmelerden en ileri düzeyde olan ikisi, Konya dolaylarındaki ÇATALHÖYÜK ve HACILAR yerleşmeleridir. Hacılar yerleşmesi Burdur ili sınırları içinde bulunmaktadır.

Konya'nın 42 km. güneydoğusunda, Çumra ilçesine bağlı, Küçükköy ve Karkın kasabasının arasında, yayvan genişçe bir höyük olan ÇATALHÖYÜK, yalnız Anadolu'nun değil, tüm Ortadoğu'nun en geniş Neolitik

yerleşmesidir. Yaklaşık 15 hektarlık bir alana yayılan yerleşmeye köy denilemez. Daha da ileri gidilerek, yer yüzündeki en eski kentin Çatalhöyük olduğu bile öne sürülebilir. Çatalhöyük'ü kuran mimarlar, inanılmaz derecede standartlara bağlı idiler. Taşın bulunmadığı bu yörelerde evlerini ve mabedlerini çamur temeller üzerine yine çamur tuğlalar ile örmüş ve inşa etmişlerdir. 1960'larda höyükte bulunan çanak çömlek parçaları arkeologlarca incelendiğinde, ortaya şaşırtıcı bir sonuç çıkmıştır. Çatalhöyük, yazı henüz keşfedilmediği için üzerinde yaşayanların kimler olduğunu bilemiyeceğimiz bir medeniyetin merkeziydi sanki. Ne var ki bunlar, yalnız Anadolu'nun değil, o çağlarda dünyanın en medeni insanları idi. Bir bakıma, insanlığa medeniyetin ilk müjdecisi idiler. Çatalhöyük'teki buluntuların tarihi, MÖ 7000-8000 yıl kadar öteye dayanıyor, bu onbin yıllık medeniyet, evleri, tapınakları, sarayları, yiyecekleri, tapınakları heykelleri, süs eşyaları,

kullandıkları kapları ve silahlarıyla XXI. yy. da insanoğlunun karşısına çıkıyordu. Gerçekten medeni bir toplumu vardı. Kerpiçten yapılan beyaz sıvalı duvarlarını insan ve hayvan resimli fresklerle süslüyorlardı. Çoğu birbirine bitişik evlerine tavandan merdivenlerle giriyorlardı. Ocakları, tandırları vardı. Madeni henüz bilmedikleri için obsidiyen, taşından kesici ve vurucu silahlar yapmışlardı. Volkanik bir cam olan obsidiyenin çok iyi parlatılarak ayna gibi kullanılması da yine, Çatalhöyük'te gerçekleştirilmişti. Doğanın şekillendirdiği çakıltaşları üzerinde yaptıkları ufak değişikliklerle, ana tanrıça figürlerini en iyi stilize edebilen Çatalhöyük'lü sanatçılar bu tür eserleri ile çağlarının gerçekçiliğinin yanı sıra günümüz sanat kavramının temel unsurlarını da, bundan binlerce yıl önce kavradıklarını kanıtlamaktaydılar. Kurşun ve bakırı metalik hale getirebilen ve Neolitik çağ süresince bunları takıda kullanan Çatalhöyük insanı, sanatta olduğu gibi metaloji tekniğinde de üst düzeyde becerikli ve yaratıcı olduğunu gösterir. Ölü kültürle ilgili bir duvar resminde, kafası kopmuş bir insan vücuduna saldıran akbabalar ve sopalarla kuşları kovmaya çalışan insan tasvir edilmiştir. Çatalhöyük sakinleri, ölümlerini muhtemelen, hijyenik nedenlerle etleri tamamen ayırdıktan sonra, iskelet olarak evlerinin veya mabedlerinin alt katlarında muhafaza etmek üzere gömerlermiş. Bu etlerin ayrılması işi, büyük olasılıkla akbabalar tarafından yapılmış.

Burada bulunan heykelciklerin çoğu, Ana Tanrıça betimleridir. Ana Tanrıça, heykel ve resimde üç biçimde anlatılır; Genç

Kayseri Kültepe (Semra YENER)

kadın, doğuran ana ve yaşlı kadın. Bulunan heykelciklerden biri başsız olup, doğuran Ana Tanrıçayı betimlemektedir. Öbür heykelcikte ise Ana Tanrıça tahtta oturmuştur, yanlarında arslanlar vardır. İki insan başına basışıyla Tanrıça'nın ölüm ve yaşama egemen olduğu simgelenmektedir. Çatalhöyük kültürünün direkt varisleri büyük bir olasılıkla höyüğün batı yakasında, nehrin karşı tarafında gömülü olup, bu kısım henüz kazılmaya başlanmamıştır. Çatalhöyük kazılarında bulunan birbirinden güzel buluntular, bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin en güzel salonunda, müzenin en değerli hazinesi olarak sergilenmektedir. Bölgede Çatalhöyük dışında önemli Neolitik Merkezlerden bazıları Niğde'de AŞIKLIHÖYÜK, Konya'da SUBERDE, Karaman'da CANHASAN'dır.

KALKOLİTİK DÖNEM:

İnsanlık tarihinin iki büyük ve önemli aşaması olan üretim ve kentleşme arasındaki KALKOLİTİK DÖNEM Anadolu için yaklaşık MÖ. 5000-3000 yıllarına tarihlenir ve BAKIRTAŞ olarak adlandırılır. Bu dönemde Anadolu bir duraklama dönemi geçirmiştir. Kalkolitik Dönem içinde, güzel keramik örneklerine rastlanırsa da, Mısır ve Mezopotamya yanında Anadolu artık geri kalmış bir ülkedir. Bölgede bu döneme tarihlenen yerleşmeler, Çorum ALACAHÖYÜK, Yozgat ALISAR ve Karaman CANHASAN höyükleridir.

TUNÇ ÇAĞLARI

(Yazılı Tarih Dönemi) :

Teknolojik ayrıma göre Kalkolitik ile sona eren "TAŞ ÇAĞLARI"nın ardından TUNÇ

ÇAĞLARI olarak adlandırılan dönem gelmektedir. Üç döneme ayrılan Tunç Çağları, MÖ. 3000-2000 yıllarına tarihlenir. Bu çağların başlangıcında, Anadolu'da yaşayan insanlar, bakıra kalay ve çinko katarak tunç elde etmeyi ve bu alaşımdan silah, kap kakak ve süs eşyası üretmeyi başarmışlardır. Tuncun yanı sıra bakır, altın, gümüş gibi asil ve asil olmayan madenleri de dövme ve dökme tekniğinde işleyerek dinsel amaçlı veya günlük ihtiyaçlarına cevap veren objeleri üretmişlerdir. Bölgemizde bu dönemin en parlak temsilcisi Çorum Alacahöyük yerleşmesidir. Burada bulunan 13 mezar, küçük bağımsız beyliklerin soylu beylelerine aittir. Bu mezarlarda ele geçen altın gümüş, akik ve dağ kristal gibi değerli malzemeden yapılan; diadem, gerdanlıklar, iğne gibi süs eşyası ile kaplar yanında tunçtan ve altından silahlar, dinsel amaçla kullanılan güneş kursları, geyik ve boğa heykelleri, tanrıça heykelcikleri eşsiz birer sanat eseri niteliğindedir. Buluntular bu

dönemde teknik yönden tam bir maden üretimine geçildiğini kanıtlamaktadır. Bu mezarlar ve bulunan araçları Ankara da Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde görmeniz mümkündür. Zengin gümüş, altın ve bakır yataklarının varlığına karşın araç gereç ve silah yapımı için gerekli tuncun yapımında kullanılan kalayın bulunmayışı, ilk Anadolu aşırı ticareti doğurmuştur. Bu dönemlerde Anadolu halkı henüz yazıyı öğrenmemişti. Anadolu'daki yerel beyliklerle Asur Kenti arasında önce kalay alışverişi ile başlayan bir ticaret, Mezopotamya'da MÖ 4000'in ikinci yarısından itibaren kullanılan yazının Anadolu'ya girmesini sağlamıştır. İlk Tunç Çağ sonunda MÖ 2000' in başlarında Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelişi ile de YAZILI TARİH ÇAĞLARI başlamış oldu. Önceleri kalay satmayı amaç edinen Asurlu tüccarların ilgisini Anadolu'nun tabii zenginliği çekmeye başlamıştı. Daha kalıcı bir ticaret gayesi ile, Asurlu tüccarlar Anadolu'da ticaret kolonileri

Çorum-Alacahöyük sfenksli kapı (Murat TURAN)

oluşturmuşlardı. KARUM ve daha küçük ölçekteki WABARTUM ünitelerinden oluşan bu organizasyonun Anadolu'daki merkezi Kayseri KÜLTEPE'de bulunan KANIŞ KARUM'dur. Kaniş Karum, Asur'daki teşkilata karşı sorumlu durumda idi. Yabancı tüccarların bağlı oldukları bu organizasyon yerli beylerin sağladığı güvenlik içinde çalışmaktaydı. Anadolu'nun zengin madenlerine, özellikle altın, gümüş, bakırına ihtiyaç duyan tüccarlar Mezopotamya'dan lüks eşya, kumaş, elbise, güzel koku ithal etmekteydiler. Ayrıca, Anadolu'daki bakır ticareti ve tunç için gerekli kalay madeninin ticaretinde de

önemli bir rol oynamaktaydılar. Tüccarların Anadolu'daki bu ticari faaliyetleri en ince ayrıntılarına kadar yazılı ile tespit edilmekteydi. Kültepe'de bulunan ve sayıları binlere ulaşan bu yazılı belgeler o zamana kadar yazılı tanımayan Anadolu'nun ilk yazılı kaynaklarıdır. Yabancı tüccarlar bu çağda Anadolu'ya çivi yazısını getirmekle kalmamışlar, ayrıca Mezopotamya'ya has olan silindir mühürü de tanıtmışlardır. Bu dönemde Kalkolitik dönemde birer totem olarak tanıtılan hayvanların yerini Mezopotamya etkisiyle insan biçiminde düşünülen tanrılar almıştır.

Konya Karahöyük, Çorum Boğazkale ve Kayseri Kültepe de insan biçiminde tanrı kabartmaları ve figürinleri bulunmuştur.

Karahöyük'de bulunan "Boğa adamı" denilen sakallı, kuyruklu insan tasviri bu geçiş döneminin temsilcisidir. Kültepe ile Boğazkale'nin koloni dönemi katlarında bulunan kurşundan dökülmüş sivri külahlı sakallı tanrı figürinleri birbirinin eşidir.

Gelecek Sayıda

HİTİT UYGARLIĞI ...